

ضابطان قوه قضایه (دادگستری - نظامی)

در فرایند دادرسی کیفری

(بر مبنای قانون جدید آیین دادرسی کیفری)

سید مهدی صنعتی - قاضی تجدیدنظر نظامی

ایوب نوریان - قاضی دادرسی نظامی

مجید عطایی جنتی - قاضی دادگستری

سرشناسه: صنعتی، سید مهدی،

عنوان: ضابطان قوه قضائیه (دادگستری - نظامی) در فرایند دادرسی کیفری (بر مبنای قانون جدید آیین دادرسی کیفری)

تکرار نام پدیدآور: مولفین سید مهدی صنعتی، ایوب نوریان، مجید عطایی جنتی

مشخصات نشر: قم: حقوق پویا، ۱۳۹۷

مشخصات نشر: قم: حقوق پویا، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری: ۱۷۶ ص.

ISBN: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۰-۴۷-۴-۳

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص ۱۷۶

موضوع: ضابطان دادگستری ایران - شرح وظایف

موضوع: ضابطان دادگستری - وضع حقوقی و قوانین ایران -

موضوع: آیین دادرسی جزایی ایران

شناسه افزوده: عطایی جنتی، مجید،

شناسه افزوده: نوریان، ایوب

رده‌بندی دیویی: ۳۴۷/۵۵۰۱۶

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷، ۲، ۹ ض ۱۶۲۴ / KMH

شماره مدرک: ۴۸۴۵۴۳۸

ضابطان قوه قضائیه (دادگستری - نظامی)

در فرایند دادرسی کیفری

حقوق پویا

سید مهدی صنعتی (قاضی تجدید نظر نظامی) ایوب نوریان (قاضی دادسرای نظامی)

مجید عطایی جنتی (قاضی دادگستری)

ناشر:	حقوق پویا
چاپ:	سرمد / اول ۱۳۹۷
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۱۵۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۹۹۰۷۴-۴-۳

مراکز بختی:

قم / خیابان ارم / جنب بانک ملی / پاساژ ناشران / پلاک ۲۲

۰۹۱۲۶۵۲۵۰۷۰ / ۰۲۵-۳۷۷۴۹۲۷۴

کانال تلگرام: @nashrehogheghpoya

فروشگاه اینترنتی: www.hpbook.ir

تهران / نشر میزان ۶۶۴۶۷۷۷۰

تهران / کتاب آوا ۶۶۹۷۴۱۳۰

تقدیم به:

روح آسمانی شهدای والا مقام از سه نسل مختلف:

* سید مجتبی نواب صفوی، روحانی مبارزی که اولین بارقه‌های انقلاب اسلامی را پدید آورد؛

* عبدالحسین برونسی، آن معمار ساده‌ای که بنای عزت ما، محکم از غیرت او و امثال اوست؛

* محسن حُجّجی، حُجّت خداوند در
پیش چشم همه جوانان امروز و
دیروز...

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	فهرست مطالب
۱۳	مقدمه
۱۵	فصل اول: کلیات
۱۵	گفتار اول: مفاهیم
۱۵	مبحث اول: مفهوم ضابطیت
۱۵	الف) ضابط در لغت:
۱۶	ب) مفهوم اصطلاحی ضابطان قوه قضائیه (ضابط قضایی):
۱۷	۱- ضابطان دادگستری:
۲۰	۱-۱- ضابطان عام
۲۱	۱-۲- ضابطان خاص
۲۲	۲- ضابطان نظامی
۲۳	مبحث دوم: تعاریف مرتبط با ضابطیت
۲۳	الف) تحقیقات مقدماتی
۲۵	ب) جرم مشهود و جرم غیر مشهود
۲۹	پ) جرم مشکوک
۳۲	ت) جرم در مقام ضابط
۳۴	گفتار دوم: پیشینه تعین ضابطان قوه قضاییه
۳۴	مبحث اول: ضابطان در قوانین قبل از انقلاب اسلامی
۳۴	الف) ضابطان عدلیه:
۳۵	ب) ضابطان نظامی:
۳۷	مبحث دوم: ضابطان قوه قضائیه بعد از انقلاب اسلامی

- الف) پلیس قضایی ۳۷
- ب) کمیته‌های انقلاب اسلامی: ۳۸
- پ) شهربانی و ژاندارمری ۴۰
- ت) نیروی انتظامی ج.ا.ا ۴۰
- گفتار سوم: مصادیق قانونی ضابطان قوه قضائیه**
- مبحث اول: ضابطان دادگستری ۴۲
- الف) ضابطان عام ۴۲
- ب) ضابطان خاص ۴۵
- ۱- ضابطان خاص دارای اختیارات کامل ۴۵
- ۱-۱- رؤسا و معاونین زندان نسبت به امور مربوط به زندانیان ۴۶
- ۱-۲- وزارت اطلاعات ج.ا.ا ۴۶
- ۱-۳- نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۴۷
- ۱-۵- سازمان اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۴۹
- ۱-۶- مأموران سازمان حفاظت محیط زیست ۵۱
- ۱-۷- فرمانده هوایما ۵۱
- ۱-۸- فرمانده کشتی ۵۳
- ۱-۹- مأموران سازمان بنادر و دریانوردی، حفاظت محیط زیست و شیلات ایران ۵۴
- ۱-۱۰- مأموران سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری ۵۵
- ۱-۱۱- مأموران یگان حفاظت گمرک‌های کشور ۵۶
- ۱-۱۲- ناظران وزارت بازرگانی ۵۷
- ۲- ضابطان خاص گزارش دهنده (در حکم ضابط) ۵۷
- ۲-۱- مأموران شهرداری و وزارت جهاد کشاورزی ۵۷
- ۲-۲- مأموران وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ۵۸
- ۲-۳- بازرسان کار و بازرسان وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی ۵۹

- ۶۲ ۲-۴- مأموران وزارت نیرو
- ۶۳ ۲-۵- مأموران سازمان تأمین اجتماعی
- ۶۳ ۲-۶- ناظران شرعی حوزه نمایندگی ولی فقیه در سازمان دامپزشکی
- ۶۴ مبحث دوم: ضابطان نظامی
- ۶۶ الف) مأموران دژبان نیروهای مسلح
- ۶۶ ب) مأموران حفاظت اطلاعات نیروهای مسلح
- ۶۸ پ) مأموران بازرسی و قضایی نیروهای مسلح
- ۶۹ ت) فرماندهان، افسران و درجه‌داران آموزش دیده نیروی انتظامی
- ۶۹ ث) افسران و درجه‌داران نیروهای مسلح در جرائم مشهود در صورت عدم حضور سایر ضابطان نظامی
- ۶۹ ج) مقامات و مأمورانی که به‌موجب قوانین خاص در حدود وظایف محوله ضابط نظامی محسوب می‌شوند
- ۷۰ خ) مأموران حفاظت اطلاعات وزارت اطلاعات
- ۷۲ **گفتار چهارم: ضرورت وجود ضابطان قوه قضائیه**
- ۷۵ **فصل دوم: وظایف ضابطان قوه قضائیه**
- ۷۵ **گفتار اول: وظایف ضابطان دادگستری**
- ۷۶ مبحث اول: وظایف ضابطان دادگستری در جرایم مشهود
- ۷۷ الف) کشف جرم
- ۷۸ ب) حفظ آثار و علائم و جمع‌آوری ادله وقوع جرم
- ۷۹ پ) جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم
- ۸۱ ت) انجام تحقیقات مقدماتی
- ۸۲ ث) مطلع نمودن دادستان از تحقیقات انجام شده در اسرع وقت
- ۸۳ مبحث دوم: وظایف ضابطان دادگستری در جرایم غیر مشهود
- ۸۳ مبحث سوم: وظایف ضابطان دادگستری در اجرای دستورهای مقامات قضایی

- الف) وظایف ضابطان در احضار متهم ۸۴
- ب) وظایف ضابطان در جلب متهم ۸۵
- پ) وظایف ضابطان در ابلاغ اوراق قضایی ۸۸
- ت) وظایف ضابطان در معاینه و تحقیقات محلی ۸۹
- ث) وظایف ضابطان در اجرای دستورهای کتبی و شفاهی ۸۹
- مبحث چهارم: وظایف ضابطان دادگستری در حفظ و رعایت حقوق شهروندی ۹۲
- الف) ضابطان و رعایت حقوق شهروندی متهم ۹۴
- ۱- ممنوعیت دستگیری متهم بدون مجوز قانونی ۹۴
- ۲- تفهیم اتهام به متهم ۹۵
- ۳- منع بازداشت متهم در جرایم مشهود بیش از ۲۴ ساعت ۹۷
- ۴- حق سکوت متهم ۹۹
- ۵- حق داشتن وکیل در تحقیقات مقدماتی ۱۰۲
- ۶- ممنوعیت شکنجه و رفتارهای اهانت آمیز ۱۰۴
- ۷- حفظ حریم خصوصی و شخصی متهم ۱۰۵
- ۸- ممنوعیت اخذ تأمین کیفری از متهم توسط ضابطان دادگستری ۱۰۹
- ۹- انجام پرسش‌های مفید و روشن از متهم و درج آنها بدون تغییر ۱۱۰
- ۱۰- بکارگیری اصول و شیوه‌های علمی قانونی در تحقیقات و بازجویی ها ۱۱۱
- ۱۱- ممنوعیت تفتیش منازل، اماکن و اشیاء و جلب اشخاص در جرایم غیر مشهود ۱۱۳
- ۱۲- حق اطلاع خانواده متهم از دستگیری او ۱۱۵
- ب) ضابطان و رعایت حقوق سایر اشخاص پرونده ۱۱۶
- گفتار دوم: وظایف ضابطان نظامی** ۱۲۲
- الف) اجرای تصمیمات و دستورهای مراجع قضائی عمومی در یگانهای نظامی و انتظامی ۱۲۲
- ب) نقل و انتقال متهمان و محکومان دادرسی و دادگاههای نظامی ۱۲۲
- پ) گزارش نمودن فرار کارکنان وظیفه تحت امر ۱۲۳

۱۲۳	ت) شناسایی و دستگیری کارکنان وظیفه فراری و تحویل به دادرسی نظامی
۱۲۴	ث) سایر وظایف ضابطان نظامی
۱۲۵	فصل سوم: حمایت‌ها و ضمانت اجرای ایفای وظایف ضابطان قوه قضائیه
۱۲۵	گفتار اول: حمایت‌های قانونی از ضابطان قوه قضائیه
۱۲۶	مبحث اول: حمایت کیفری از ضابطان قوه قضائیه
۱۲۶	الف) تمرد در برابر ضابطان
۱۲۷	ب) توهین به ضابطان
۱۲۷	مبحث دوم: حمایت حقوقی از ضابطان قوه قضائیه
۱۲۹	مبحث سوم: حمایت قضایی از ضابطان
۱۳۰	مبحث چهارم: سایر حمایت‌های قانونی از ضابطان قوه قضائیه
۱۳۰	الف) معتبر دانستن تحقیقات و اقدامات ضابطان
۱۳۲	ب) حمایت در برابر حوادث ناشی از کار
۱۳۳	گفتار دوم: مسؤولیت‌های قانونی ضابطان قوه قضائیه
۱۳۳	مبحث اول: ضمانت اجرای کیفری
۱۳۳	الف) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲
۱۳۶	ب) قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶
۱۳۶	پ) قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی
۱۳۷	ت) قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)
۱۴۱	ث) قانون بکارگیری سلاح توسط مأمورین نیروهای مسلح در موارد ضروری مصوب ۱۳۷۳
۱۴۲	ج) قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲
۱۴۵	مبحث دوم: مسؤولیت مدنی
۱۴۶	مبحث سوم: مسؤولیت اداری
۱۴۸	نتیجه

پیوست‌ها:	۱۵۱.....
پیوست اول: آیین نامه اجرایی احراز عنوان ضابط دادگستری	۱۵۱.....
پیوست دوم: آیین نامه اجرایی حدود اختیارات، شرح وظایف و چگونگی بررسی صحنه جرم	۱۵۷....
پیوست سوم: دستورالعمل فوریت‌های قضایی و نحوه عملکرد واحد کشیک (مصوب ریاست محترم قوه قضاییه)	۱۶۵.....
پیوست چهارم: فرم پیشنهادی تفهیم حقوق متهم توسط ضابطان در بدو بازداشت و بازجویی:	۱۷۱.....
فهرست منابع	۱۷۳.....

مقدمه

از جهاتی که عدالت را شمشیری دو لبه می‌خوانند این است که قضات برای احقاق حق و اجرای عدالت از کارشناسان و مأمورانی استفاده می‌نمایند که در بسیاری از موارد به لحاظ تخصصی بودن موضوع و کثرت کار، امکان بررسی مجدد نظرات آنان توسط قضات فراهم نیست لذا گزارشات و نظرات این کارشناسان و مأموران، مستند آراء صادره از مراجع قضایی قرار می‌گیرد. بدیهی است که اعتماد بی قید و شرط قضات به این گزارشات و نظرات، می‌تواند در مواردی باعث صدور آراء غیرمنصفانه شود و اینجاست که لبه‌ی دیگر تیغ عدالت، علیه قاضی به کار می‌افتد.

مقنن برای کشف جرائم و برخورد سریع با متهمین و حفظ آثار و دلایل جرم، به مقامات و مأموران برخی نهادهای دولتی وظیفه‌ای را برای کشف و گزارش جرائم و عنداللزوم دستگیری متهمین و سایر اقدامات تحقیقی محول نموده و این مأموران (ضابطان) را از این حیث تحت ریاست و نظارت دادستان قرار داده و به گزارشات و اقدامات این مأموران اعتبار قانونی داده است. نکته مهم اینکه مقنن گرچه گزارشات و اقدامات ضابطان فوق را معتبر دانسته اما این اعتبار در صورتی است که شخص گزارش دهنده و محتوای گزارش مورد وثوق و اعتماد قاضی رسیدگی کننده باشد.

با توجه به مراتب فوق، شناخت ضابطان قوه قضائیه و وظایف آنان از اهمیت زیادی در رسیدگی‌های قضایی برخوردار بوده و این مقامات نقش تعیین کننده‌ای در تعقیب و کشف جرائم و اجرای عدالت دارند. به ویژه با تصویب قانون جدید آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲) نقش ضابطان در قانون پررنگ تر شده و مقنن در حداقل ۵۰ ماده از قانون فوق و بخش هشتم آن راجع به آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح (الحاقی ۱۳۹۳) به موضوع ضابطان پرداخته است.

از طرفی منابع موجود در زمینه‌ی آیین دادرسی کیفری و ضابطان دادگستری، نه تنها قدیمی و نشأت گرفته از قوانین سابق بوده، بلکه به نسبت سایر مباحث آیین دادرسی کیفری، کمتر به مبحث ضابطیت پرداخته شده و نیاز به تألیفاتی مستقل در این زمینه ملموس است. این چنین بود که مؤلفین برای جبران این نقیصه دست به قلم برده و حاصل کار مجموعه است که در سه فصل با موضوعات: کلیات، حدود وظایف ضابطان قوه قضاییه و حمایتها و ضمانت اجراهای ایفای وظایف آنان به رشته تحریر درآمده است.

بدیهی است که این اثر واجد نقایصی بوده و به لحاظ استفاده از اصطلاحات و تقسیم بندی‌های نو، انتقاداتی را در پی خواهد داشت که نگارندگان از این انتقادات سازنده استقبال نموده و خود را محتاج آن می‌دانند.

امید آنکه این مجموعه قدمی در جهت ارتقای حقوق شهروندی و کرامت انسانی ایرانیان بوده و زمینه ساز توجه و آشنایی بیش از پیش ضابطان قوه قضاییه به چارچوب وظایف قانونی گردد. إن شاء الله

ایمیل: sanatiseyyed@yahoo.com

فصل اول: کلیات

در این فصل ابتدا مفاهیم مورد استفاده در مجموعه‌ی حاضر مورد بررسی قرار گرفته و سپس به پیشینه‌ی تاریخی ضابطان پرداخته شده است؛ در ادامه مصادیق قانونی ضابطان قوه قضائیه احصاء شده و در نهایت بحثی راجع به ضرورت وجود نهاد ضابطیت مطرح می‌گردد.

گفتار اول: مفاهیم

مبحث اول: مفهوم ضابطیت

الف) ضابط در لغت:

"ضابط" لغتی عربی از ریشه ضبط بوده و در فرهنگ معین در چند معنا آمده است:

- ۱- نگاه دارنده، حفظ کننده. ۲- آن که شهری را از جانب سلطان اداره کند. ۳- حاکم، والی. ۴- نیرومند و قوی. ۵- محصل مالیات. ۶- ممیز و مفتش حساب.^۱
- در فرهنگ فارسی دهخدا در معانی دیگری از جمله فراهم آورنده، نگاهدارنده چیزی، حفظ کننده، پلیس و غیره آمده است.^۱

۱- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۰، ذیل مدخل ضابط

در ترمینولوژی حقوقی ضابط چنین تعریف شده: «بلوک را به چند ناحیه تقسیم کرده و برای هر ناحیه اداره‌ای به عنوان اداره ناحیتی تأسیس و رئیس آن اداره (که نماینده وزارت کشور در آن ناحیه بود) را ضابط یا مباشر می‌گفتند».^۲ این تعریف از قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستور العمل حکام مصوب ۱۲۸۶ اخذ شده است.

ب) مفهوم اصطلاحی ضابطان قوه قضائیه (ضابط قضایی):

ضابطان قوه قضائیه به کلیه مأمورانی اطلاق می‌شود که در قوانین موضوعه به عنوان ضابط دادگستری (عام و خاص) و ضابط نظامی شناخته شده‌اند و اجرای بخشی از وظایف محوله از سوی دستگاه قضایی را بر عهده دارند.

دایره وسعت اصطلاح ضابطین قوه قضائیه وسیع تر از دایره ضابطین دادگستری است. دادگستری بخشی از قوه قضائیه است. قوه قضائیه شامل دادگستری، دیوان عدالت اداری، سازمان قضایی نیروهای مسلح، دیوان عالی کشور، دادسرا و دادگاه عالی انتظامی قضات و بخشهای مرتبط با آنها می‌باشد. بنابراین نسبت بین اصطلاح ضابطین قوه قضائیه و ضابطین دادگستری عموم و خصوص مطلق است یعنی ضابط دادگستری ضابط قوه قضائیه محسوب می‌شود ولی ضابط قوه قضائیه ضابط دادگستری نیست.^۳

اصطلاح ضابطان قوه قضائیه در قوانین مختلفی چون: ماده ۴ قانون تأسیس وزارت اطلاعات، بند ۸ ماده ۴ قانون تشکیل نیروی انتظامی ج.ا.ا.، ماده ۱ قانون حمایت قضایی از بسیج، ماده ۳ قانون روابط موجر و مستأجر، ماده ۱ قانون بکارگیری سلاح در موارد ضروری توسط مأمورین نیروهای مسلح، ماده ۵ اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ... آمده است.

۱- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: انتشارات سیروس، ۱۳۳۷، ج ۳۲، ص ۲

۲- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران: انتشارات گنج دانش، چاپ دهم، ۱۳۷۸، ص ۴۱۳

۳- معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه (۱۳۸۱). ضابطین دادگستری تکالیف و مسئولیتها، چاپ اول، ص ۷